

çe ve Arapça öğrenen İhlâsî'nin tefsir kitaplarını incelerken, "Ey yer, suyunu yut, ey gök sen de tut! denildi ..." (Hûd 11/44) meâlindeki âyetin lafız ve mânâsındaki feshatin etkisiyle müslüman olduğu rivayet edilir. Onun İstanbul'a geliş tarihiyle ilgili olarak İbrâhim Mütferrika'nın verdiği bilgiyi daha geriye götürmek mümkündür. 21 Ekim 1604'te rahip iken müslüman olup Mehmed adını alan bir kişinin (BA, A.RSK, nr. 1477, s. 33), 1615'te Sâfi Mustafa Efendi'nin sözünü ettiği ihtidâ etmiş bir rahibin (*Zübdetü't-tevârih*, II, vr. 148^{a-b}) ve nihayet *İcmâl-i Ahvâl-i Avrupa* adlı eserin yazılmasına vesile olan bir başka mühtedî rahibin birbirleriyle veya Mehmed İhlâsî ile olan ilgisi tam olarak tesbit edilememektedir.

Mehmed İhlâsî Efendi, bu yıllarda karşılaştığı Kâtib Çelebi ile birlikte yaptıkları çevirilerle tanınmaktadır. *Cihannümâ*'sını tamamlamak amacıyla Batı menşeli eser tedarikinde bulunan Kâtib Çelebi, elde ettiği *Atlas Minor Gerardi Mercatoris A. S. Hondio plurimis aenis illustratus* (Arnheim 1621) adlı kitabı, İhlâsî'nin takrirıyla 1654 Mart sonlarında tercümeyle başlayıp şekil ve resimleri sonra tamamlanmak üzere 20 Temmuz 1655'te bitirdi. *Levâmiu'n-nûr fî zulûmâtı Atlas Minor* adı verilen bu çeviriden başka yine aynı yılda *Târîh-i Frengî Tercümesi*, *Târîh-i Kostantîniyye ve Kayâsire* (*Rev-naku's-saltanat*), *İrşâdü'l-hayârâ ilâ tâ-rîhi'l-Yûnan ve'r-Rûm ve'n-nasârâ* adlı eserlerle (bu eserler için bk. Gökyay, s. 54-57) bazı makale tercümeleri yine İhlâsî'nin yardımıyla meydana geldi. Özellikle son eserin konuları arasındaki kilise işlerine dair bilgilerle *Levâmiu'n-nûr* ve *Cihannümâ*'nın müellif hattı nüshalarında pek sık görülen Latince terim ve deyimlerin açıklamasına ait çıkımlar Mehmed İhlâsî'den nakildir.

Kâtib Çelebi'ye o dönem Avrupa'sındaki gelişmeleri yakalama fırsatı veren bu tercümelerde takip edilen usul şifâhî çevirinin Türkçe'ye uyarlanması şeklindedir. Çevirideki esas gaye Kâtib Çelebi'nin diğer eserlerine kaynak hazırlığı olduğundan daha ziyade bu isteği karşılayacak ifadelerin kaydı ile yetinilmiştir. Diğer taraftan *Atlas Minor*'da bahsi geçmeyen, fakat Avrupa'da yaygın olarak bilinen ve papalıkça indekse (kara liste) alınmış olan Copernicus sisteminden Kâtib Çelebi'yi haberdar etmeyişi, onun eski bir Katolik rahibi ve yeni bir müslüman olarak bu sistem konusundaki taassubuna yorulmuştur (Adivar, s. 144).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, A.RSK, nr. 1477, s. 33; Mustafa Sâfi, *Zübdetü't-tevârih*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2429, II, vr. 148^{a-b}; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 10; a.e., TSMK, Revan Köşkü, nr. 1624/1, vr. 2^{a-b}; a.m.f., *Levâmiu'n-nûr fî zulûmâtı Atlas Minor*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 2998, vr. 2^a, 423^b; *İcmâl-i Ahvâl-i Avrupa*, Arkeoloji Müzesi Ktp., Diyarbakirli Said Paşa, nr. 537; Şeh-rizâde Mehmed Said, *Nev-peydâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 3291, vr. 19^a; Abdülhak Adnan Adivar, *Osmanlı Türklerinde İlim* (haz. Aykut Kazancıgil – Sevim Tekeli), İstanbul 1982, s. 143-144; O. Şaik Gökyay, *Kâtib Çelebi: Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara 1957, s. 54-57, 64, 73-74; V. L. Ménage, "Three Ottoman Treatises on Europe", *Iran and Islam: in Memory of the Late V. Minorsky*, Edinburg 1971, s. 422, 430, 432; Fikret Sarıcaoğlu, *Kâtib Çelebi'nin Cihannümâ'sı ve Kaynakları* (yüksek lisans tezi, 1990), İÜ Ed.Fak. Genel Kitaplık, nr. YLT 44, s. 21-22, 99, 113.

FİKRET SARIÇAOĞLU

İHLİVNE

(bk. LİVNO).

İHRAM

(الإحرام)

Hac veya umre yapan kimseye normal durumlarda helâl olan bazı davranışların haram kılınması anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "haram kılmak, kendini mahrum bırakmak, haram aylarına veya Harem bölgesine girmek" anlamlarına gelen *ihram* kelimesi, terim olarak hac veya umreye niyet eden kimsenin diğer zamanlarda yapması helâl olan bazı davranışları, hac ve umrenin rükünlerini veya bütün âdabını tamamlayınca kadar kendine haram kılmasını ifade eder. İftitah tekberi diye bilinen namaza başlama tekbirine fıkıh literatüründe "ihram tekberi" veya "tahrim" denmesi de bununla birlikte namaza aykırı söz ve davranışların namaz kılan kimseye yasaklanması sebebiyledir. Nitekim fıkıhta da ihram, "belirli yasak ve kısıtlamalara giriş" veya "hac ve umre yasaklarına giriş niyeti" şeklinde tarif edilir. İhrama giren kişiye *muhrım* denir. İhramla birlikte erkeklerin dikey elbise giymeleri yasak olduğundan Türkçe'de ihrama girmek tabiriyle, hac ve umre süresince giyilmek üzere hazırlanmış beyaz renkli dikişsiz dokumaya bürünmek anlaşılmış, bu kumaşlar da ihram veya *ihramlık* diye adlandırılmıştır.

Kutsal zaman ve kutsal mekân kavramı farklı şekillerde de olsa hemen hemen

bütün dinlerin ortak temasını oluşturur. Buna bağlı olarak da inanlar söz konusu zaman ve mekânlarda belirli mükellefiyetlere muhatap kılınır. Kur'an'da Kâbe'ye "el-beytül-harâm" ve onu çevreleyen mescide "el-mescidül-harâm" denilmiş (el-Mâide 5/2; el-İsrâ 17/1), bu mescidin içinde bulunan Mekke şehri de "harem" nitelendirilmesiyle dokunulmaz ve saygıya lâyık yer şeklinde tanıtılmıştır (el-Kasas 28/57; el-Ankebût 29/67). Kökü Hz. İbrâhim'e kadar götürülen bir uygulama ile Mekke ve yakın çevresi Harem, onu çevreleyen ikinci bir bölge de "hil" adıyla iki kademeli bir korumaya alınmış, bu alanlar dışında kalan ve "âfâk" denilen bölgeye göre bazı özel hükümlere tâbi tutulmuştur. Gayri müslimlerin Mekke haremine girişinin yasaklanması, hac ve umre amacıyla dışarıdan Mekke haremine girmek isteyen müslümanların miktarlarını ihramsız geçmesinin yasak olması, hac ve umre dışı bir maksatla gelenler için de ihramın vâcip veya müstehap görülmesi, hac veya umreyi tamamlamadan ihramdan çıkılmaması ve ihrama girenlerin ihram süresince bazı kısıtlamalara tâbi olması bu özel hükümlerin başlıcalarıdır. Bu açıdan bakılacak olursa ihram hac ve umre ibadetinin bir parçasını, namaza nisbetle abdest gibi âdeti diğer menâsikin yapılabilmesinin ön şartını teşkil ettiği gibi anılan kutsal bölge ve zamana saygıyı, dünyevî hazırlardan uzak duruşu, Allah'a yakın olma şuurunun bütün mahlûkatla ilişkilere yansıtılmasını ve mahşerde ilâhî huzurda duruşu simgelediği için de dinî hayatta özel bir yere sahiptir. Öte yandan ihramlı kimseden toplumsal barış ve bütünlüğü bozucu, bencilliği uyandırıcı, geride bırakılan geçici haz ve menfaatleri hatırlatıcı her türlü söz ve davranıştan uzak durması istendiğinden bu yönüyle de ihram oruç ibadetini çağırıştırır. İhram esnasında günlük giyeceklerini bırakıp beyaz ve lekesiz ihram örtülerine bürünen müslümanlar her türlü gösteriş ve kibirden uzaklaşmayı, zinet ve servetle böbürlenmeyi, insanların kardeş ve eşit olduğunu yaşayarak öğrenir, ölümü ve ötesini yakından hissederek. İhramın rükünlerinden olan telbiye ile kulluk bilincini, niyetle de günahlardan uzak yeni bir hayata adım atma iradesini yenilemiş olur.

İhram, başlı başına bir ibadet olmayıp hac ve umrenin ifası sırasında korunması gereken bir durumu ve süreci ifade eder. Hac ibadetinin, Hz. İbrâhim'den Câhiliye dönemine kadar ana hatlarıyla korunan

ve canlı bir biçimde yaşatılan, fakat zamanla bazı sapmalara uğrayan uzun bir geçmişi vardır. Câhiliye devrinde yarımadanın dinî merkezi olan Kâbe'yi ziyaret etmek isteyenler için belli yükümlülük ve kısıtlamalar mevcut olmakla birlikte Mekkeliler daha imtiyazlı bir konum kazanmışlardı. Meselâ humsa mensup olanlar (Mekkeliler ve müttetikleri) elbiseleriyle, hilleden olanlar ise (hums dışındaki kabileler) -tavafı günah işledikleri elbiseleriyle yapmak istemediklerinden- eğer hums-tan birinin elbisesini ödünç veya para ile alamazlarsa ya da Kâbe'yi ziyaret için özel olarak diktirdiği yeni bir elbisesi yoksa çıplak tavaf ederlerdi. Hilleden olanların Harem sınırları içine yiyecek ve kurbanlık sokması yasaktı. İslâm döneminde şirk ve putperestlik izleri taşıyan diğer birçok âdetin yanı sıra bu tür ayırımcılıklar da kaldırılmış, hac yasak ve kısıtlamaları eşit ve mâkul bir seviyede tutulmuştur. İleri dönemde oluşan fıkıh literatüründe, hac rehberlerinde ve ilmiyelerde ayrıntılı biçimde ele alınan hacla ilgili fikhî hükümler gibi ihrama dair fikhî ahkâm da temelde Hz. Peygamber'in uygulamalı açıklamalarına dayanır. İhrama giriş yerleri olan Harem ve hil bölgesinin sınırları, ihrama giriş usulü, ihram yasakları, bu yasakları ihlâlin sonuçları ve ihramdan çıkış gibi konular böyledir. Bu sebeple fıkıh mezheplerinde bu konuda esasa taalluk eden bir görüş farklılığı yoktur. Fakihler arasında ayrıntı sayılabilecek bazı ihtilâflar da kendilerine ulaşan rivayetler arasında farklılık bulunması veya aynı rivayetin farklı yorumlara açık olması sebebiyledir.

Haccın sahih olabilmesi için özel mekân ve özel zaman şartları yanında ihrama girmek de gerekli görülmüştür. Umrede bunlardan özel zaman şartı aranmaz. Zeydiyye ve İmâmîyye de (Ca'feriyye) dahil fıkıh mezheplerinin çoğu ihramı hac ve umrenin rüknü, Hanefiler ise şartı olarak nitelendirir. Bir kısım Hanefî fakihî ihramı başlangıçta şart, sonuçta rükün olarak tanıtır (İbn Âbidîn, II, 467). Ancak ihramın şart veya rükün kabul edilmesinin ayrıntı sayılabilecek birkaç konu hariç önemli fikhî sonuçları yoktur. Hatta bunun hacda ihrama girmenin vakti konusuna bile tam yansıdığı söylenemez.

Umrede ihrama girmek için belli bir vaktin söz konusu olmayacağı açıktır. Hacca gelince, başta Şâfiîler olmak üzere ihramı haccın rüknü sayan fakihlerden bir kısmı hac ayları girmeden diğer menâsikin yapılması gibi ihrama girmeyi de câiz

görmezken Hanefiler ihramın sıhhat şartı oluşundan hareketle aksi görüştedir. Mâlikî ve Hanbelîler de bunu câiz fakat mekruh görürler.

Kâbe'nin etrafının Harem ve hil şeklinde iç içe iki bölgeye ayrılması ve hillin dışında kalan bölgeye âfâk denmesi, aynı zamanda bu bölgelerde oturanların ihrama giriş yerlerini de belirler. Harem bölgesinde oturanlar hac için bulundukları yerden, umre içinse hil bölgesine çıkarak, meselâ Mekke'ye en yakın (8 km.) hil sınırı olan Ten'im'e veya Arafat'a giderek ihrama girerler. Mekke'de geçici olarak ikamet edip umre yapmak isteyenler de bu hükme tabidir. Harem bölgesiyle mîkât sınırları arasında kalan hil bölgesinde oturan kimseler (hillî) hac ve umre için bulundukları yerden ihrama girerler. Ancak bu kimselerin hac veya umre niyeti yoksa Harem'e ihramsız girmeleri câiz görülmüştür. Bu iki bölgenin dışında kalan bölgelerden gelen kimselerin (âfâkî) hac veya umre niyetiyle gelmeleri halinde mîkât sınırlarını ihramsız geçmeleri câiz değildir. Geçmişlerse geri dönüp ihrama girmeleri gerekir. Âfâkîlerin ihrama girmeye yeri olarak Hz. Peygamber'in beş ayrı cihetten belirlediği (Buhârî, "Hac", 7, 9-12; "Şayd", 18; Müslim, "Hac", 11-12; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 2; Nesâî, "Menâsik", 19, 20-23) Zülhuleyfe, Cuhfe, Zâtürk, Karnülmenâzil ve Yelemlem kara yoluyla hac ve umreye gelenlerin büyük bir kısmına, bu noktalar arasında en yakın mîkât yeri hiza tutularak çizilen sınır da kalan kısmına hitap eder (bk. ÂFÂKÎ, HAREM; HİL; MİKÂT). Mîkâttan önce ihrama girmek de câizdir. Deniz yoluyla kuzeyden gelenler Cuhfe yakınındaki Râbîğ'da, hava yolu ile Cidde'ye gelenler ise geldikleri istikametteki mîkâtın hizasını geçmeden ihrama girerler. Bununla birlikte Resûl-i Ekrem'in belirlemesinin kara yoluyla gelenler için söz konusu olduğundan hareketle hava ve deniz yoluyla gelenler için Cidde'nin mîkât sayılabileceği ve ihrama orada girebileceği, hatta hava yoluyla gelenler için havaalanlarının mîkât sayılması gerektiği görüşleri de vardır. İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı İslâm Fıkıh Akademisi'nin üçüncü dönem toplantısında (Mekke-1986) bu görüşler tartışılmış, sonuçta deniz ve hava yoluyla gelenlerin mîkât yerlerinin hizasına gelince ihrama girmelerinin gerektiği kararına varılmıştır (*Mecelletü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî*, III/3, s. 1421-1649). Fakihlerin çoğunluğuna göre hac ve umre dışı bir amaçla Harem bölge-

sine girmek isteyenlerin de mîkâta ihrama girmesi vâcib iken Şâfiîler bunu müstehap saymışlardır. Bu hükümler, herhangi bir sebeple mîkât sınırları dışında bulunan hil ve Harem bölgeleri halkı için de geçerlidir. Mîkât sınırlarını ihramsız geçme hükmü ihrama girerek Kâbe ve Harem'e saygı gösterme anlamını içerdiği gibi buraya dışarıdan gelenlerin önce umre veya hac yapması ve bunlardan birini tamamlayarak ihramdan çıkabilmesi yükümlülüğünü de tabii olarak içermektedir. Harem bölgesinde bulunan kimse-ler, ister Mekke isterse dışarıdan gelenler olsun, hil bölgesine meselâ Cidde'ye gittiklerinde Harem bölgesine ihramsız dönebilirler.

İhramın rüknü fıkıh mezheplerinin çoğunluğuna göre sadece niyet, Hanefî mezhebinde ise niyet ve telbiyedir. İmâmîyye mezhebi, erkeklerin iki parçadan ibaret ihram örtüsüne bürünmesini de ihramın vâcipleri arasında görür. Niyet, ihrama girilirken hac ve umreden birine veya ikisine birden karar vermek, telbiye ise ihrama girerken telbiye sözlerini söylemektir (bk. TELBİYE). Hac veya umreden birini belirlemeden yapılan mutlak niyet veya ihlâsın bulunmaması şartına bağlanan niyet geçerli sayılmakla birlikte muhrimin hangi safhada niyetini netleştirmesi gerektiği ve buna uymamasının sonuçları fakihler arasında tartışmalıdır.

Mîkât yerlerini geçmeden ihrama girmek ve ihram yasaklarından sakınmak ihramın vâcipleridir. Mîkât sınırını ihrama girmeden geçen âfâkîlerin hac veya umre menâsikinden birine başlamadan önce bulunduğu yere en yakın mîkât bölgesine gidip ihrama girmesi gerekir. Aksi takdirde ceza kurbanı (dem) kesmek zorunda kalır.

İhramın Belli Başlı Sünnetleri. 1. İhrama girmeden, yani niyet ve telbiyeden önce tırnakları kesmek, saçları kısaltmak, vücut temizliği yapıp gusletmek. Bu ibadet amaçlı değil temizlik amaçlı olduğundan abdesti olanların veya hayız ve nifas halindeki kadınların da gusletmesi sünnettir. Gusül yapılamazsa abdest alınır. Abdest mümkün olmazsa teyemmüm edilmez. 2. İhrama girmeden vücuda güzel koku sürmek Şâfiî ve Hanbelîler'e göre sünnet, Hanefîler'e göre müstehap, İmam Mâlik'e göre mekruhtur. Elbiseye sürmek ise çoğunluğa göre câiz değilken Şâfiîler'deki mutemet görüşe göre câizdir. Mâlikîler, ihramdan önce sürülmüş

kokunun ihrama girerken bedenden ve ihram elbisesinden giderilmesini vâcib görmüşlerdir. Fakihlerin yaklaşım tarzından, ihrama giren kimsenin vücut ve elbise temizliği yaparak ve kalıcı etkisi olmayan kokular sürünerek hac ve umreye başlamasının istendiği, uzun süre etkisini devam ettirecek kokuların vücuda veya elbiseye sürülmesinin ise câiz görülmediği sonucu çıkar. 3. Erkeklerin izâr ve ridâ denilen iki parçadan ibaret örtüye bürünmesi. İzâr belden aşağıya sarılan, ridâ ise vücudun üst kısmını örten dikişsiz kumaş veya havludur. Bu örtülerin beyaz, yeni veya yıkanıp temizlenmiş olması müstehaptır. 4. İhram elbisesine büründükten sonra eğer kerâhet vakti değilse iki rek'at namaz kılmak. Şâfiîler'e göre Harem sınırları içinde ihrama giren kimsenin kerâhet vaktinde de bu namazı kılması câizdir. İlk rek'atta Kâfirûn, ikinci rek'atta İhlâs sûrelerinin okunması, niyet ve telbiyenin de bu namazdan sonra yapılması daha faziletli görülmüştür. 5. İhramlı olduğu sürece her fırsatta yüksek sesle telbiye getirmek de bütün mezheplere göre sünnettir.

İhram Yasakları. 1. Saç, sakal, bıyık tıraşı olmak, kasık veya koltuk altı temizliği yapmak, bedenin herhangi bir yerinden kıl koparmak, tırnak kesmek bütün mezheplerde ihram yasaklarından sayılmış, hatta tıraş olma yasağı ihram yasaklarını simgeleyen bir özellik taşıdığından ihramdan çıkış da tıraş olmak suretiyle mümkün kılınmıştır. İhramdan çıkma vakti gelen kimselerin birbirlerini tıraş etmeleri ittifakla câiz görülmeyle birlikte ihramlı bir kimsenin ihramsız birini tıraş etmesinin hükmü konusunda ihtilâf edilmiştir. Hanefî fakihleri, hac ve umre ahkâmından söz eden âyetten geçen "başlarınızı tıraş etmeyiniz" (el-Bakara 2/196) ifadesini kendi başını ve başkasının başını tıraş etmek şeklinde anladığı için bu davranışı câiz görmezken fakihlerin çoğunluğu bunda bir sakınca olmadığı görüşündedir. Başkasının tırnağını kesmek konusunda da benzeri bir tartışma vardır. 2. İhramda iken süslenme amacıyla saç, sakalı, bıyıkları yağlamak, boyatmak, kınalamak, makyaj malzemesi kullanmak, yıkanırken kokulu sabun kullanmak, vücuda veya elbiseye koku sürmek de ihramlı için yasak olan davranışlardır. Kokusuz sürme çekmek ise Mâlikîler'in dışındaki mezheplere göre câiz görülmektedir. Öte yandan Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde bir ayırım yapıl-

maksızın ihram süresince her türlü koku kullanımı yasak iken Mâlikî mezhebinde rengi ve kokusu kalıcı olan misk, za'feran ve kâfur gibi kokuların aksine gül, yase-min ve reyhan gibi sadece kokusu duyulan fakat rengi görülmeyenlerin kullanılması câiz görülür. Ayrıca giyilmeden ya da ihrama girmeden önce koku sürülmüş veya koku sinmiş ihram elbisesini giymek Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde câiz görülmezken Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre câizdir. 3. İhram esnasında dikişli elbise ve iç çamaşırı türü giyim eşyası giymek, başı kısmen veya tamamen örtmek, çorap ya da topukları ve üstü kapalı ayakkabı giymek sadece erkeklere yönelik bir yasaktır. Ayakları büyük ölçüde dışarıda bırakan ve ön tarafı kapalı olmayan terlik dikişli de olsa giyilebilir. Çünkü ihramlı erkeklere yasak olan dikiş değil dikişli elbisedir. Ayrıca yamalı veya kenarı dikişle toplanmış izâr ve ridâ giymekte de sakınca yoktur. Aynı şekilde ceket, palto gibi kıyafetleri kollarını geçirmeden omuza almak câizdir. İhram kıyafetinin uçlarını bağlamak ya da iğne ile tutturmak genelde mekruh görülmüşse de Şâfiîler ve Hanbelîler bunu izâr için câiz görmüşlerdir. Şemsiye kullanmak genelde câiz kabul edilmekle birlikte Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde bazı kısıtlayıcı hükümlere rastlanır. Kadınlar ihramda iken yüzlerini örtmemeleri kaydıyla her türlü giyim eşyası kullanabilirler. 4. İhramda erkeklerin eldiven giymesinin haram olduğunda fakihler arasında görüş birliği bulunmakla birlikte kadınların giymesi hususunda görüş ayrılığı vardır. Mâlikî ve Hanbelî mezhepleriyle Şâfiî mezhebindeki mutemet görüşe göre kadınların giymesi de sakıncalıdır. Onlar bu konuda hadiste geçen yasağın genel olduğunu ileri sürerler (Bu-hârî, "Şayd", 13; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 31; Tirmizî, "Hac", 18). Hanefî fakihleri ise kadının ihramının yüzünde olduğunu bildiren hadise dayanarak (Dârekutnî, II, 294; Beyhakî, V, 47) eldiven giymesinde bir sakınca olmadığı görüşündedir. 5. Kadının ihramlı iken yüzünü örtmesi yasak olmakla birlikte ihtiyaç duyduğu zaman örtmesi câiz görülmektedir (Ebû Dâvûd, "Menâsik", 33; el-Muvatta', "Hac", 18). 6. İhramlı iken silâh kuşanmayı Hanbelî ve Mâlikî fakihleri ihram yasakları arasında sayarken, hatta Mâlikîler, ihtiyaç dışında silâh kuşananların fidye ödemeleri gerektiğini söylerken Hanefî ve Şâfiîler bunu câiz görmektedir. Mâlikî mezhebinde yüzük takmak da erkekler için câiz kabul

edilmemekte, takılması halinde fidye ödenmesi gerekmektedir. 7. İhramlı iken cinsî ilişkiye girmek veya cinsî ilişkiye yol açabilecek öpüşme, oynama gibi davranışlarda bulunmak yahut şehveti tahrik edici konuları konuşmak yasaktır. Ancak bu grupta yer alan yasaklardan birinin ihlâli yasağın ağırlık derecesine göre farklı sonuçlar doğurur. 8. İster Harem bölgesi içinde isterse dışında olsun, ister eti yensin isterse yenmesin her çeşit kara avı avlamak, avcıya göstermek ve yardımcı olmak, av hayvanlarına zarar vermek (yuvasını bozmak, yumurtalarını kırmak vb.), hatta bazı fakihlere göre av etinden yemek ihramlıya yasaktır (el-Mâide 5/95-96). Bu konuda kasıtlı davranışla dalgalılık, unutkanlık veya yanlışlık sonucu meydana gelen davranış arasında fark yoktur. Avlanma yasağı, sadece bölgedeki eti yenen av hayvanlarını korumayı değil bölgenin tabii dengesini ve güzelliğini de korumayı, ayrıca ihramlı kalp katılığına yol açan, merhamet duygularını rencide eden işlerden uzak tutmayı da amaçlamaktadır. Hanefî, Mâlikî, Zeydiyye ve İmâmîyye fakihleri dahil olmak üzere çoğunluğun eti yenmeyen yırtıcı hayvanların öldürülmesini de haram sayması bu sebeptedir. Aynı anlayışın etkisiyle, bu yasağın sadece eti yenen av hayvanlarını kapsadığını ileri süren Şâfiî ve Hanbelî fakihleri de savunma ve zararını önleme gerekliliği bulunmadığı sürece eti yenmeyen hayvanların avlanılmasını doğru bulmamışlardır. Tavuk, koyun, siğir, deve gibi evcil hayvanları kesmek ve deniz hayvanları avlamak ihramlıya yasak değildir. 9. Harem bölgesi olarak sınırları belirlenen Mekke şehri ve etrafında avlanmak, çevreyi tahrip etmek, tabii çevreyi oluşturan ağaç ve bitkileri kesip koparmak, bunlara zarar vermek hem ihramlı hem de ihramsız olan herkes için yasaktır. 10. Dinen mâsiyet sayılan işleri yapmak (fûsûk) ve başkalarıyla cedelleşmek, kavga etmek; çirkin ve hakaret içerikli söz söylemek (cidâl), normal zamanlarda da yasak ve çirkin bir davranış olmakla birlikte ihramlı için ayrıca sakınılması gereken yasaklardır.

Bütün bu yasaklar bir yönüyle taabbûdî bir nitelik taşısa bile diğer yönden hac ve umre ibadetinin mâna ve mahiyetiyle bütünleşen, bu ibadetten beklenen derunî faydaların teminini kolaylaştıran, polisiye önlemlerle elde edilmesi zor birçok amacı kendiliğinden gerçekleştiren belli bir önem ve işleve de sahiptir. Bundan dolayı ihram yasakları, hac ve umrenin ma-

İHRAM

hiyetiyle örtüşen mâkul bir seviyede tutularak hayatın tabii akışı ve ihtiyaçları göz ardı edilmemiş; yıkanmak ve kokusuz sabun kullanmak, kırılmış tırnağı koparmak ve kasıtlı olarak kıl koparmadan kaşınmak, diş çektirmek, kan aldirmek, iğne yaptırmak, çiçek koklamak, koku satın almak, koku satılan bir yerde oturmak, kemer bağlamak, kol saati takmak, dikeyli veya dikişsiz çanta taşımak, omuza çanta asmak, baş kısmı hariç vücudun diğer kısımlarını (ayaklar dahil) battaniye vb. şeylerle örtmek, saldırgan köpek, kurt, yılan, akrep, fare, sinek, pire, arı, kene gibi zararlı hayvanları öldürmek, balık vb. su ürünlerini avlamak yasak dışındadır tutulmuştur.

Yaşadığı İhlâlin Sonuçları. İhram yasaklarının ihlâli fıkıh literatüründe "cinayet" diye adlandırılmış, müeyyide olarak bedenî ve malî bazı mükellefiyetler öngörülmüştür. İhram yasaklarının ihlâli, yaşadığı ve ihlâlin ağırlık derecesine göre hac veya umrenin fâsid olması ve kazâsının gerekmesi, büyük baş hayvan (bedene) yahut koyun veya keçi (dem) kesme, fitır sadakası (fidye) kadar bağışta bulunma, bedelini ödeme, sadaka verme, oruç tutma gibi farklı sonuçlar doğurur. İhlâlin müeyyidesi olarak ibadet cinsinden fiillerin seçilmesi ferdi ıslah etme ve ihlâl dolayısıyla uğraması muhtemel mahcubiyeti giderme, ayrıca bu vesileyle toplumsal dayanışmayı güçlendirme gibi amaçlar taşımakta olup bu yaklaşım, İslâm'ın kefaretiler ve cezalandırma konusunda takip ettiği genel tavra da uyum gösterir.

Hac için ihrama girdikten sonra ve Arafat vakfesinden önce cinsel ilişkinin hacı fâsid kılacağına fakihler görüş birliği içindedir. Ancak hac tamamlanmadan ihramdan çıkılamayacağı için bozulan bu hacın yarım bırakılmayıp tamamlanması ve ertesi yıl kazâ edilmesi, bu ihlâl sebebiyle de koyun veya keçi kurban edilmesi gerekir. Vakfeden sonra, fakat tıraş olup ihramdan tam çıkmadan önceki ilişki de Hanefî mezhebinin dışındaki diğer üç mezhebe göre hacı yine fâsid kılabilir. Hanefî mezhebine göre bu durumda hac fâsid olmamakla beraber ceza kurbanı olarak bir bedene kesmek gerekir. Hanefîler'in bu görüşü, Hz. Peygamber'in "Hac Arafat'tır" (Ebû Dâvûd, "Menâsik", 68; İbn Mâce, "Menâsik", 57; Dârimî, "Menâsik", 57) hadisinden hareketle şartlarına uygun olarak Arafat vakfesini eda eden bir kimsenin hacının esasen tamam olduğu gerekçesine, bedene cezası için İbn

Abbas'tan gelen bir rivayete dayandırılmaktadır (*el-Muvaṭṭaʿ*, "Hac", 50). Umre için ihrama giren kimsenin umrenin rükünü olan tavafın ilk dört şavtını tamamlamadan önce cinsel ilişkide bulunması halinde Hanefî mezhebine göre umresi fâsid olur. Bozulan umre yarım bırakılmayıp tamamlanır, ihramdan çıkıldıktan sonra umrenin kazâ edilmesi, ihlâl sebebiyle de bir koyun veya keçi kurban edilmesi gerekir. Mâlikî mezhebine göre sa'y tamamlanmadan, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise tahallülden önce vuku bulan cimâ umreyi ifsat eder.

Süslenme, koku sürünme, giyinme, tıraş olma türündeki yasakların ihlâli durumunda ihlâl ciddi boyutta ise koyun veya keçi kurban edilmesi, değilse fidye ödenmesi, küçük çaptaki ihlâllerde ise sadaka verilmesi gerekir. Hangi tür ihlâlin hangi ağırlıkta sayılacağı mezhepler arasında ayrıntılara inen geniş bir tartışma konusudur. Meselâ saç veya sakalın tamamını tıraş etmek, bir organın tamamına güzel koku sürünmek, erkeklerin bir tam gün başını örtmesi ciddi ihlâl sayılıp dem gerektirirken saçın veya sakalın dörtte birinden azını tıraş fidye, bir tırnağın kesimi sadakayı gerektirir. Cinsel ilişki dışındaki cinsî yasakların ihlâliyle ilk tahallül sonrası ve ziyaret tavafından önceki cinsel ilişki de dem gerektirir. Avlanma veya Harem bölgesinin tabii ağaç ve bitki örtüsüne zarar verme halinde kural olarak bunların bedeli tasadduk edilir. Bazı durumlarda her fidye miktarı karşılığında bir gün oruç tutulabilir.

İhram yasaklarının bilgisizlik, yanlışlık, unutmaya gibi mazeretlerden dolayı çiğnenmesi uhrevî sorumluluğu kaldırabilirse de bu cezaları düşürmez. Ancak hastalık gibi haklı mazeretlerin bulunması veya ihlâlin başkasının fiilinden kaynaklanması gibi gayri iradî olması halinde ilgili şahsa kurban kesme, fidye ödeme veya oruç tutma arasında seçim hakkı tanınır (ayrıca bk. BEDENE; DEM; FİDYE).

İhram yasaklarının kalkması (tahallül veya hil) umrede sa'yin tamamlanmasından sonra saçları tıraş etmek veya kısaltmak suretiyle, hacda ise iki kademede gerçekleşir. İfrad hacı yapanlar bayramın birinci günü Akabe cemresine taş attıktan sonra, temettu' ve kırân hacı yapanlar ise kurbanın kesilmesinden sonra saç tıraşı olup ihramdan çıkarlar. Haccedenler bu safhada kendi saçlarını kesebilecekleri gibi birbirlerini de tıraş ede-

bilirler. Kadınların saçlarının ucundan biraz kesmesi yeterli olur. Fıkıh literatüründe ilk veya küçük tahallül denilen bu safhadan sonra cinsel ilişki ve Mâlikîler'e göre ayrıca avlanma dışındaki ihram yasakları kalkar. Haccin rükünlerinden olan ziyaret tavafından, Hanefîler'in dışındaki diğer üç mezhebe göre sa'yin de yapılmasından sonra tıraş olmakla ikinci tahallül gerçekleşir ve bütün ihram yasakları kalkmış olur.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvaṭṭaʿ, "Hac", 8, 15, 18; *Müsned*, II, 4, 8; Dârimî, "Menâsik", 6, 9, 18, 57; Buhârî, "Hac", 7, 9-12, 14, 18, 21, 22, 143, "Şayd", 13, 18, "İlim", 53, "Şalât", 9; Müslim, "Hac", 1-3, 11-12, 21, 32; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 2, 31, 33, 68; İbn Mâce, "Menâsik", 19-57; Tirmizî, "Hac", 16, 18, 77; Nesâî, "Menâsik", 19, 20-23, 28, 33, 39; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 211-216; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 178-181; Ezrakî, *Aḥbârü Mekke* (Melhas), I, 174-194; II, 127-131; Fâkihî, *Aḥbârü Mekke* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah İbn Dehîş), Mekke 1407/1987, II, 273-277; Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Abdülhâşim Yemânî el-Medenî), Kahire, ts. (Darü'l-mehâsin), II, 294; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, Kahire 1388/1968, VII, tür.yer.; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1344, V, 47, 167; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, I, 194-257; Kâsânî, *el-Bedâ'î*, II, 161-172, 183-209; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 261-267, 271-274, 289-297; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 224-328, 345, 369; Osman b. Ali ez-Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, Bulak 1313, II, 8-40, 52-76; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Kahire), II, 337-350; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1386/1967, III, 264-362; Muhammed b. Ahmed ed-De-sûkî, *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-kebîr 'alâ Muhtaşari'l-İmâm Halîl*, Kahire 1328, II, 21; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), II, 467, 474-492; Mahmûd Şukrî el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb*, II, 288-291; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 347-374; M. Cevâd Mağniyye, *Fıkhü'l-İmâm Ca'fer eş-Şâdiq*, Beyrut 1404/1984, II, 173-194; Abdülmelik b. Abdullah İbn Dehîş, *el-Haremü'l-Mekkiyyü's-şerîf*, Mekke 1415/1995, s. 40-65; Mecelletü mecmâ'i'l-fıkhi'l-İslâmî, III/3, Mekke 1408/1987, s. 1421-1649; A. J. Wensinck - [J. Jomier], "İhrâm", *El²* (İng.), III, 1052-1053; "İhrâm", *Mu.F.*, III, 245-331; "İhrâm", *Mu.F.*, II, 128-195; Abdülemîr Selîm, "İhrâm", *DMBİ*, VI, 655-657.

SALİM ÖĞÜT

İHRÂZ

(الإحراز)

Bir malı elde etme, koruma ve tasarruf altına alma anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "erişme, maddî ve mânevî bir şey elde etme; el koyma, başkaları tarafından el konulmasını önlemek üzere koruma altına alma" mânalarına gelen ih-râz kelimesi fıkıhta, başkasının mülkiye-